

УДК 349.41

Вітюк Ірина Ярославівна,
здобувач кафедри
цивільного та господарського права і процесу
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Автор статті на основі аналізу загального та спеціального законодавства з'ясовує усі можливі обмеження прав на використання земель енергетики в Україні. Запропоновано проводити класифікацію обмежень прав щодо використання земель енергетики на загальні, особливі та спеціальні у залежності від того, яким нормативно-правовим актом вони закріплені.

Ключові слова: землі, земельна ділянка, землі енергетики, обмеження прав, види обмежень прав на використання земель енергетики.

Постановка проблеми. Земельні ресурси становлять первинний фактор виробництва та основу економіки нашої держави. Землі України становлять 57939,8 тис. га, з-поміж яких землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, як самостійна категорія земель, займають площу 2,03 млн. га (3,5 %) [1, с. 404].

Електроенергію в Україні виробляють 14 теплових електростанцій, 27 теплоелектроцентралей загального користування, які не входять до складу гідроелектростанцій централізованого теплопостачання міст та 243 промислових ТЕЦ, 4 атомні електростанції і 8 великих гідроелектростанцій. Електрогенеруючими підприємствами є також міські та промислові ТЕЦ, блок-станції, 36 малих гідроелектростанцій та 8 вітроелектростанцій [3].

Використання земельно-енергетичного потенціалу держави є складним щодо територіального розміщення та щодо організаційних і правових форм господарювання, тому важливими є обмеження прав на землі енергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання використання земель України та обмежень прав на землю досліджували такі українські учені-правознавці у галузі екологічного права: Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, Н. В. Боднарчук, А. П. Гетьман, В. М. Єрмоленко, Ю. В. Корнев, В.М. Кравчук, В. І. Семчик, М. В. Шульга та інші. Проблемам правового режиму земель енергетики в Україні присвячені праці Н. Ю. Гальчинської, Л. Я. Новаковського, М. А. Олещенка та інших. Питаннями обмежень прав на земельні ділянки різного цільового призначення займалися О. І. Крассов, В. І. Федорович, Н. В. Черкаська та інші. Однак комплексних правових досліджень проблем обмежень прав на землі енергетики в Україні немає.

Постановка завдання. Тому, враховуючи усе вищенаведене, метою даної наукової статті є дослідження сутності та змісту обмежень прав на землі енергетики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обов'язковою складовою частиною

інституту використання земель енергетики є обмеження прав на використання таких земель. Це означає, що право власності та право землекористування у певних випадках законодавчо обмежується.

Закріплення обмежень прав на землі енергетики є законодавчою формою виразу меж у використанні цієї категорії земель. У ст. 110 Земельного кодексу України закріплено, що на використання власником земельної ділянки або її частини може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором [2].

Найпоширенішою класифікацією обмежень прав на земельні ділянки є її поділ за юридичним класифікатором на загальні, особливі та спеціальні.

До загальних обмежень прав на землі енергетики, які характерні для усіх категорій земель в Україні, належать загальні обов'язки власників та користувачів земельних ділянок, передбачені статтями 91, 96 Земельного кодексу України, а саме: забезпечувати використання їх за цільовим призначенням; додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; своєчасно сплачувати земельний податок та орендну плату; не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; підвищувати родючість ґрантів та зберігати інші корисні властивості землі; своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом; дотримуватись правил добросусідства та обмежень, пов'язаних із встановленням земельних сервітутів та охоронних зон; зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних та осушувальних систем тощо [2].

Усі **особливі обмеження прав на землі** (зокрема, і землі енергетики) встановлюються для певної земельної ділянки або її частини та передбачені главою 18 Земельного кодексу України «Обмеження прав на землю» [2] та визначаються в договорі. До них належать: заборона на продаж або інше відчуження певним особам протягом встановленого строку; заборона на передачу в оренду (суборенду); права на переважну купівлю у разі її продажу; умови прийняття спадщини тільки визначеним спадкоємцем; умови розпочати і завершити забудову або освоєння земельної ділянки протягом встановлених строків; заборони на провадження окремих видів діяльності; заборони на зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту та зовнішнього виду нерухомого майна; умови здійснити будівництво, ремонт та утримання дороги, ділянки дороги; умови додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт; умови надавати право полювання, вилову риби, збирання дикорослих рослин на своїй земельній ділянці в установленій час і в установленому порядку (ст. 111); створення охоронних зон (ст. 112); створення зон санітарної охорони (ст. 113); створення санітарно-захисних зон (ст. 114); створення зон особливого режиму використання земель (ст. 115) тощо [2].

Спеціальні обмеження прав на землі (включаючи і землі енергетики) встановлюються щодо окремих категорій чи видів земель та закріплюються в нормативно-правових актах спеціального законодавства. Отже, спеціальні обмеження прав на землі енергетики встановлюються спеціальним земельним законодавством, що визначають правовий режим використання та охорони земель енергетики в Україні, а також спеціальним енергетичним законодавством України.

По-перше, **спеціальні обмеження прав на землі енергетики** містяться у Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» щодо спеціальних зон об'єктів енергетики (розділ IV «Правовий режим

спеціальних зон об'єктів енергетики»); щодо власників і користувачів земельних ділянок у спеціальних зонах цих об'єктів (розділ V «Права та обов'язки підприємств енергетики, власників і користувачів земельних ділянок у спеціальних зонах об'єктів енергетики»); обмеження при проведенні робіт, господарської та іншої діяльності у спеціальних зонах цих об'єктів (розділ VI «Проведення робіт, обмеження господарської та іншої діяльності у спеціальних зонах об'єктів енергетики» [4].

Таким чином, до спеціальних обмежень прав щодо спеціальних зон об'єктів енергетики належать: використання власниками чи користувачами земельних ділянок у межах спеціальних зон з обмеженнями, а у разі неможливості використання земельних ділянок за цільовим призначенням – вилучення їх у них; при необхідності вилучення (випусти) всієї земельної ділянки спеціальних зон для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності власником чи користувачем земельної ділянки, а також розірвання в односторонньому порядку договору оренди земельної ділянки орендарем та відшкодування завданих йому збитків; встановлення санітарно-захисних зон навколо атомних електростанцій з метою захисту населення та довкілля від можливого перевищення ліміту дози іонізуючого опромінення; встановлення зони спостережень ядерної установки і об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами поза межами санітарно-захисної зони з метою забезпечення радіаційної безпеки; встановлення санітарно-захисних зон об'єктів енергетики для захисту населення від шкідливого впливу електричних полів, спричиненого їх напругою; встановлення охоронних зон об'єктів енергетики вздовж повітряних та кабельних ліній електропередачі та навколо електростанцій, електростанцій, струмопроводів і пристроїв, для забезпечення нормальних умов експлуатації об'єктів енергетики з метою запобігання ушкодженню, а також зменшення їх негативного впливу на людей та довкілля, суміжні землі та інші природні об'єкти; встановлення охоронних зон магістральних теплових мереж вздовж наземних, надземних, підземних трубопроводів у вигляді території, що віддалена на певну відстань по обидва боки від крайніх елементів конструкції теплових мереж та по периметру наземних споруд на визначеній відстані [4].

До спеціальних обмежень прав підприємств енергетики, власників і користувачів земельних ділянок у спеціальних зонах об'єктів енергетики належать обмеження, які встановлюються з наступною метою: для цілей, пов'язаних з безпечною експлуатацією об'єктів енергетики, запобігання негативним діям шкідливих факторів та захистом лісів, садів, парків, без попереднього узгодження та отримання дозволів здійснювати періодичну технологічну розчистку просік від чагарників, дерев та обрізування гілок; утримувати у стані пожежної безпеки просіки та обладнання повітряних ліній електропередачі, які проходять через лісові ділянки та інші багаторічні насадження; передбачати у кошторисах планових робіт кошти на відшкодування власникам або користувачам земельних ділянок збитків, завданих при виконанні зазначених робіт та на приведення земельних ділянок, на яких вони проводилися, у стан, придатний для подальшого використання за цільовим призначенням; після закінчення планових та аварійно-відновлювальних робіт відшкодувати власникам або виконавцям земельних ділянок усі фактичні збитки, завдані при виконанні зазначених робіт, та за свій рахунок приводити земельні ділянки, на яких вони виконувалися, у стан, придатний для подальшого використання за цільовим призначенням; висувати обґрунтовані, обов'язкові до виконання вимоги власникам та користувачам земельних ділянок щодо забезпечення дотримання обмежень та обтяжень в охоронних і санітарно-захисних зонах об'єктів енергетики та передачі електричної енергії; здійснювати господарську та інші види

діяльності на зазначених земельних ділянках з дотриманням вимог Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» [4].

До обмежень господарської та іншої діяльності у спеціальних зонах об'єктів енергетики належать заборони:

- у межах санітарно-захисних зон атомних електростанцій на: розміщення житлових будинків, громадських будівель, дитячих лікувально-оздоровчих закладів, об'єктів господарсько-питного водопостачання, промислових і підсобних (допоміжних) споруд, що не належать до атомних електростанцій;

- у межах санітарно-захисних зон електричних мереж на: розташування житлових та громадських будівель, майданчиків для стоянки і зупинки всіх видів транспорту, підприємства, на яких використовуються легкозаймисті рідини і газу, підприємства з обслуговування автомобілів, сховища нафти, нафтопродуктів та інших пожежонебезпечних речовин; вирощування сільськогосподарських культур, що потребують ручного обробітку ґранту та збирання урожаю; проведення сільськогосподарських та інших робіт особами у віці до 18 років у межах санітарно-захисних зон повітряних ліній електропередачі напругою 750 кВ і вище;

- у межах охоронних зон об'єктів енергетики на: будівлю житлових будинків, будинків громадського призначення; розміщення споруд іншого призначення на меншій відстані від елементів електричних мереж, ніж встановлена нормами; складати будь-які матеріали, розпалювати вогнища, влаштовувати звалища; садження дерев, крім кущів та саджанців з висотою перспективного росту не більше двох метрів; розташування автозаправних станцій або сховищ пально-мастильних матеріалів; влаштовування спортивних майданчиків для ігор, стадіонів, ринків, зупинок громадського транспорту, проведення будь-яких заходів, пов'язаних з великим скупченням людей, не зайнятих виконанням дозволених у встановленому порядку робіт; запускання спортивних моделей літальних апаратів та повітряних зміїв; відсіпання ґранту, влаштовування водосховищ, ставків та інших водних споруд; влаштовування зупинок та стоянок усіх видів транспорту в охоронних зонах повітряних ліній електропередачі напругою 330 кВ і вище;

- у охоронних зонах кабельних ліній електропередачі власникам і користувачам земельних ділянок, фізичним і юридичним особам на: насадження дерев та кущів; зведення будинків, споруд будь-якого призначення; виконання робіт із застосування ударних механізмів, скидання вантажів масою понад п'ять тонн; зливання їдких і таких, що спричиняють корозію, речовини, пально-мастильні матеріали; кидання якорів, прохід із закинутими якорями, ланцюгами, лотами, волокушами і тралами (в охоронних зонах підводних кабельних ліній електропередачі);

- власникам і користувачем земельних ділянок, фізичним та юридичним особам у межах спеціальних зон об'єктів енергетики без письмової згоди підприємств енергетики, у віданні яких перебувають ці мережі, а також без присутності їх представника на: виконання земляних, будівельних та інших робіт, що можуть призвести до порушення безаварійного функціонування об'єктів електричних мереж тощо [4].

По-друге, спеціальні обмеження прав на землі енергетики встановлені в енергетичному законодавстві України. Зокрема, обмеження прав на виробництво, постачання, розподіл, продаж та споживання електроенергії закріплені у Постанові Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про затвердження Умов і Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії» від 8 лютого 1996 р. № 3, Постанові Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про затвердження Умов та Правил здійснення

підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за регульованим тарифом» від 13 червня 1996 р. № 15/1, Постанові Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про затвердження Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за нерегульованим тарифом» від 12 серпня 1996 р. № 36, Постанові Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про внесення змін та доповнень до Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з передачі електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами» від 17 жовтня 2001 р. № 1049, Постанові Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про внесення змін та доповнень до Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з оптового постачання електричної енергії» від 17 жовтня 2001 р. № 1048 тощо.

Обмеження прав на постачання, розподіл, продаж та споживання нафти і газу встановлені в Законі України «Про нафту й газ» від 12 липня 2001 р., Постанові Кабінету Міністрів України «Про поповнення запасів пально-мастильних матеріалів державного матеріального резерву» від 18 грудня 1998 р. № 2005, Законі України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р., Гірничому законі України від 6 жовтня 1999 р. та інших.

Обмеження прав при використанні ядерної енергії закріплені в Законі України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р., Законі України «Про видобування і переробку уранових руд» від 19 листопада 1997 р., Законі України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30 червня 1995 р. тощо.

Обмеження прав при використанні нетрадиційних джерел енергії визначені Законом України «Про альтернативні види рідкого та газового палива» від 14 січня 2000 р., Указом Президента України «Про будівництво вітрових електростанцій» від 2 березня 1996 р. № 169/96 та інших.

Обмеження прав при забезпеченні енергозбереження встановлені Законом України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 р., Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил користування електричною енергією для населення» від 26 липня 1999 р. № 1357 тощо.

Перелік обмежень, встановлених земельним та енергетичним законодавством України щодо земель енергетики, не є вичерпним, вони закріплені у багатьох нормативно-правових актах і часто норми цих актів мають відсилочний характер. Доцільно проводити уніфікацію законодавства у цій сфері. Так, у Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» вони містяться у різних розділах, а краще закріпити їх окремим розділом під назвою «Обмеження прав на землі енергетики».

Висновки. За юридичним класифікатором обмеження прав на землі енергетики поділяються на загальні, особливі та спеціальні. Загальні та особливі обмеження прав на них чітко закріплені Земельним кодексом України. Спеціальні обмеження прав на землі енергетики закріплені Законом України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», іншими нормативно-правовими актами спеціального земельного та енергетичного законодавства України. У зв'язку з цим пропонується систематизувати перелік обмежень прав на землі енергетики закріпити у вищезгаданому законі у окремому розділі «Обмеження прав на землі енергетики».

Список використаних джерел

1. Гавриленко О. П. Екогеографія України: навчальний посібник / О. П. Гавриленко. – К.: Знання, 2008. – 646 с.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
3. Звіт про науково-дослідну роботу «Методологічні основи відведення земельних ділянок та використання земель енергетичної системи» за 2008 рік Київської міської Ради головного управління земельних ресурсів Комунального підприємства «Київський інститут земельних ресурсів».
4. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: закон України від 9 липня 2010 р. № 2480-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 1. – Ст. 1.

Витюк І. Я. Ограничения прав на использование земель энергетики в Украине

Автор статьи на основе анализа общего и специального законодательства выясняет все возможные ограничения прав на использование земель энергетики в Украине. Предложено проводить классификацию ограничений прав относительно использования земель энергетики на общие, особые и специальные в зависимости от того, каким нормативно-правовым актом они закреплены.

Ключевые слова: *земли, земельный участок, земли энергетики, ограничения прав, виды ограничений прав на использование земель энергетики.*

Vituc I. Y. Restricted right on land use energy

The article based on an analysis of general and special legislation clarifies all possible restrictions on land use energy in Ukraine. A classification of spending restrictions on the rights of land use energy in general, special and specific depending on what legal act they are fixed.

Key words: *land, polluted land, land use energy, limitation of rights, types of restrictions of rights to land use energy.*

